

Mission og uddannelse som koloniseringsstrategi i den danske koloni Tranquebar

Af Keld Grinder-Hansen

Da den danske konge Frederik 4. i 1705 udsendte de to tyske missionærer Bartholomæus Ziegenbalg og Heinrich Plütschau til den danske koloni Tranquebar i Sydindien, påbegyndtes en dansk koloniseringsstrategi, som kan genfindes i en række af de øvrige danske kolonier, hvor man i udstrakt grad bedrev missions- og uddannelsesvirksomhed. I Tranquebar fik den danske Halle-mission stor succes med at etablere et skolevæsen, der i sin form og undervisningsmetoder også inddrog eksisterende sydindiske undervisningstraditioner. Skolevæsenet i Tranquebar-regionen fik stor betydning for den senere udvikling af et alment skolevæsen i Britisk Indien.

Indledning

Selvom det er mere end 160 år siden, at den danske stat afhændede kolonien Tranquebar til det britiske Ostindiske Kompagni, rummer den lille by stadig mange spor fra danskertiden. Tranquebar blev grundlagt i 1620, da danskerne fik ret til at opføre et fort ved landsbyen Tarangambadi på Coromandalkysten i det sydøstlige Indien. Kolonien fungerede som centrum for den danske handel i Indien, indtil den blev solgt i 1845 til det britiske Ostindiske Kompagni, der i forvejen kontrollerede store dele af Sydindien. For at besidde Tranquebar-området måtte danskerne igennem hele perioden betale en årlig tribut til den lokale indiske fyrste, Raj'en af Thajavur. I begyndelsen af 1700-tallet målte det danske territorium cirka 8 km nord/syd og cirka det halve i øst/vest. På dette område lå fæstningen Dansborg med byen Tranquebar og småbyerne Tillali, Poreiar, Olugammangalam og Weleapaleiam samt en række mindre landsbyer og fiskelejer. Hovedparten af indbyggerne var hinduer, med en stærk minoritetsgruppe af muslimer. Befolkningen bestod væsentligst af bønder og håndværkere; hertil købmænd, tempelfunktionærer samt fattigfolk (mest enker og børn). Bøndernes og deres daglejeres bestilling var risdyrkning og plantagepasning. Håndværkerne var mange slags, i første række tekstilarbejdere, vævere og farvere, dernæst smede, barberer, pottemagere og vinbrændere. Købmændene var oftest bomulds- og oliekræmmere. Byens og egnens produktion bestod i lærredsvarer, ris og olie.

Bedømt ud fra hustællingen i Tranquebar by i 1730 har indbyggertallet været

på omkring 3.000 personer. 66 huse var danskeejede, hvilket kunne tyde på en samlet dansk befolkning på 200-250, inkluderet de soldater, som tællingen ikke registrerede. 38 husstande var ejet af indoportugisere, dvs. virkelige portugisere, dels alle mulige variationsblandinger mellem "blank" (hvid) og sort, alt i alt omkring 200 personer. 570 huse var ejet af indere, hvoraf de 80 huse tilhørte musli-merne, resten de forskellige hinduistiske befolkningslag.¹

Tranquebar var først og fremmest en handelstation, og den blev udelukkende opretholdt af hensyn til den danske indienshandel. Den danske kolonihistoriske forskning har da også primært fokuseret på de handelsøkonomiske aspekter af Tranquebars historie² og er med rette blevet kritiseret for at have et for ensidigt europæisk udgangspunkt og for at negligere interaktionen mellem kolonimagt og det indiske samfund.³ I det seneste årti er der blevet sat fokus på kulturmøderne i Tranquebar, bl.a. takket været en række forskeres deltagelse i Galathea-ekspeditionen 2005-07.⁴

Det var imidlertid ikke kun handel og økonomisk vinding, der fik europæerne til at komme til Tranquebar. I 1705 ankom de to tyske missionærer Bartholomæus Ziegenbalg og Heinrich Plütschau til Tranquebar, hvor de påbegyndte en udbredt og meget succesfuld missions- og skolevirksomhed blandt den lokale befolkning. Initiativet til at begynde en luthersk mission i Tranquebar opstod i pietistiske kredse omkring den danske konge Frederik 4. Bartholomæus Ziegenbalg og Heinrich Plütschau blev rekrutteret fra den pietistiske franckeske stiftelse i Halle. Halle blev det åndelige hjemsted for missionen, mens København blev den formelle missionsledelses hjemsted. Der blev altså tale om en missionsvirksomhed med en fælles dansk-tysk baggrund, der gør det meningsfuldt at karakterisere den som den danske Halle-mission.⁵

Fra begyndelsen af var missionens kristne målsætning på konfliktkurs med Ostindisk Handelskompagnis merkantile interesser i Tranquebar, og de første år efter missionærernes ankomst var præget af voldsomme konflikter mellem missionærerne og de verdslige myndigheder i kolonien. Først med etableringen af Missionskollegiet (Collegium de cursu evangelii promovendi) i København 10. december 1714 lykkedes det at få etableret en modus vivendi, som provinsregeringen modstræbende måtte tilpasse sig. Missionskollegiet var placeret direkte under kongens autoritet, hvilket sikrede den danske Halle-mission en privile-

---

¹ Et Mandtal over Indbyggerne i Tranquebar og Fortegnelse paa Husene 1730. RA. Ostindisk Kompagni, Afdelingen i Trankebar. Tranquebarske dokumenter 1671-1750, pakke 1448.

² Det gælder f.eks. den nyeste samlede fremstilling af Tranquebars historie, Feldbæk 1980

³ Fihl 1984.

⁴ Resultaterne fra en række af forskningsprojekterne er publiceret af Fihl & Venkatachalapathy 2009.

⁵ Oomen/Iversen (red.) 2005; Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India. Vol. I-III. 2006

geret position som en slags “stat i staten” over for Ostindisk Handelskompagni.⁶ Missionens uafhængige status blev en væsentlig forudsætning for missionens succesfulde fremfærd ikke blot i Tranquebar, men efterhånden en hel del steder i Sydindien. Den danske Halle-missions virksomhed var finansieret gennem bidrag fra den danske stat (3.000 rigsdaler årligt gennem hele perioden) og fra den franske stiftelse i Halle. Missionen modtog herudover kontante gaver mange steder fra, f.eks fra de to britiske missionselskaber *Society for Promoting Christian Knowledge* (stiftet 1698) og *Society for the Propagation of the Gospel* fra 1701. Den danske Halle-missions mål var at føre inderne til en personlig omvendelse til kristendommen ifølge de principper, den pietistiske teolog og pædagog August Hermann Francke havde opstillet og praktiseret ved sin stiftelse i Halle.⁷ I alt 38 missionærer fra Halle kom i årene 1706-1818 til Tranquebar. For de fleste blev det en livsstilling.⁸

Historien om Halle-missionens virksomhed i Tranquebar er ganske godt belyst. Traditionelt har man inden for den missionshistoriske forskning beskrevet, hvordan missionærerne forsøgte at vinde den indfødte befolkning for den kristne tro og de kulturelle konsekvenser af at etablere kristne enklaver inden for det indiske samfund. Perspektivet har været eurocentrisk, og udviklingen er blevet skildret som envejskommunikation fra missionæren til konvertitten. Nyere forskning har påpeget, at processen har rummet en langt større grad af reciprocitet mellem missionærer og konvertitter. Resultatet af denne dialog blev ikke, at den europæiske lutherske kristendom slog rod i Sydindien, men at der i stedet opstod en særlig indisk variant heraf: “The Indian converts joined the new christian community, but they did not turn European. They retained at the same time a certain anchorage within older Indian traditions and cultural patterns. Their “identities” remained clearly and predominantly Indian.”⁹ Den indiske teolog Daniel Jeyaraj har skildret Halle-missionens virke i de første 25 år i Tranquebar ud fra et kultursammenstøds- eller kulturudvekslingsperspektiv, som han betegner som “Inkulturation”. Konklusionen på hans arbejde er, at missionærerne fik succes i Tranquebar, fordi de valgte “en frugtbar middevej mellem en fuldstændig accept af det indiske samfunds normer og en dogmatisk afvisning af alt indisk”.¹⁰ Fejringen af 300-året for Halle-missionen i 2006 har yderligere sat fokus på missionshistorien i Tranquebar og resulteret i en række undersøgelser, hvor kulturmødevinklen er fremherskende.¹¹

---

⁶ Nørgaard 1987.

⁷ Obst 2002.

⁸ Gröschl 2006.

⁹ Frykenberg 2003, s. 2.

¹⁰ Jeyaraj 1996.

¹¹ Se Bugge m.fl. (2005), *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India. Vol.I-III* (2006).

I denne artikel vælger jeg et lidt andet perspektiv på Halle-missionens virksomhed i Tranquebar. Jeg ønsker at beskrive, hvordan mission og uddannelse blev taget i brug som en statslig understøttet koloniseringsstrategi i den danske koloni Tranquebar. Hvad ville man opnå med missionærernes skoler, og hvordan udformedes de i krydsfeltet mellem europæisk og indisk skoletradition, og hvad blev konsekvenserne af deres undervisningsindsats i forhold til at udfordre eksisterende sociale, økonomiske og kulturelt/religiøse mønstre i det indiske samfund? Afslutningsvis breder jeg perspektivet ud og sammenligner den statslig understøttede missionsstrategi i Tranquebar med missionsindsatsen i de øvrige danske kolonier. Kan der udledes nogen fællestræk i den måde, at mission og undervisning benyttedes i forhold til den indfødte befolkning?

Halle-missionen i vækst (1706-cirka 1780)

Da Bartholomäus Ziegenbalg og Heinrich Plütschau blev roet i land i Tranquebar, var de foregangsmænd for den lutherske verdensmission, men de var ikke de første kristne, der gjorde et forsøg på at kristne inderne. Allerede i 16. og 17 århundrede havde katolikkerne og de reformerte missioneret i Indien uden det store held.

Missionerne ankom til et indisk samfund, hvor der allerede eksisterede skoler. Det hinduistiske skolesystem tilbød ikke uddannelse til alle børn. Først og fremmest ikke til pigerne, bortset fra den eksklusive gruppe, der fik et liv som tempeldanserinde (Devadasi), hvor de skulle kunne læse og recitere fra poetiske bøger. Blandt drengene var det kun de, som var tiltænkt et job inden for den administrative sektor, der modtog undervisning i skrivning, læsning og regning i skolerne. De enkelte skoler var opdelt efter kaster. Der eksisterede særlige skoler for drenge fra Brahminerkasten (Gurukula). I disse skoler boede drengene i op til 10 år under samme tag med deres lærer (Guru) under familielignende forhold, hvor de blev undervist i sanskrit, der var Brahminernes højsprog, og som den største del af den hinduistiske befolkning ikke måtte få adgang til at lære. Blandt den muslimske befolkning var undervisning ligeledes begrænset til den gruppe af drenge, der var udset til religiøse embeder som voksne. Disse blev enten undervist af huslærere eller i moskeerne.¹²

Missionærerne havde et andet udgangspunkt for at holde skoler og måtte følgelig tage afstand til de hinduistiske og de muslimske skolers eksklusivitet. Den kristne lære skulle være tilgængelig for alle og skolerne var udset rollen som formidler af budskabet. Ziegenbalg og Plütschau grundlagde missionsskoler, så snart de var ankommet. I 1716 bestod missionens skolekompleks i Tranquebar

---

¹² Liebau 2006b.

Skolebørn i Tranquebar. De 4 situationer afspejler bredden af det skolevæsen, der etableredes i Tranquebar i 1700-tallet. På de øverste to billeder ses børn fra den portugisiske skole, der oprettedes for koloniens europæiske og såkaldte indo-portugisiske børn. Nederst til venstre ses en tamisk dreng med tørrede palmeblade til brug for skrivning og en pige, der er i gang med bomuldsspinnning. Fra "Der Königl. Dänischen Missionarien aus Ost-Indien eingesandte ausführliche Berichte", Teil 3, 1735, s. 29 (Dansk Skolemuseum).

by af fem skoler: 1) en malabarisk¹³ drengeskole, 2) en malabarisk pigeskole, 3) en malabarisk døgnkostskole, 4) en portugisisk drenge- og pigeskole og 5) en dansk drenge- og pigeskole. I alt 104 elever i samtlige skoler, hvoraf de 40 blev forsynet med klæder og kost og bolig af missionen. Herudover var der oprettet et seminarium for voksne indere, hvor de kunne lære "teologi, chatekisation, sprog og andre videnskaber". Europæiske og ikke-europæiske børn blev generelt undervist adskilt, ligesom det var tilfældet med drenge og piger, og børnene blev så vidt muligt undervist på deres modersmål. Størstedelen af børnene i de malabariske skoler modtog ikke blot gratis undervisning, men modtog også tøj, kost og logi på missionens regning.¹⁴ Sidstnævnte var en vigtig del af missionens strategi for at komme de fattige tamilske befolkningsgrupper i tale og motivere forældrene til at konvertere til kristendommen.¹⁵

Samtidig kunne missionen blandt de understøttede elever udvælge sig egne emner, der som voksne kunne arbejde for at sprede missionens virksomhed. Missionen lagde fra begyndelsen af en målbevidst indsats i at videreudanne bogligt begavede tamiler til at virke som lærere og kateketer.¹⁶ Særlig bemærkelsesværdigt var det, at missionen også tidligt satsede på at uddanne kvinder til at katekere. I 1732 ansatte man første gang en indfødt kvinde i missionens tjeneste. Dette var ikke blot et brud på et kønsmæssigt mønster i Indien, men også en beslutning, som blev mødt med en vis undren og kritik hjemme i Europa. Missionærerne fortsatte imidlertid med at rekruttere kvindelige kateketer og uddannede herudover kvindelige undervisere til de indfødte skoler, hvor de bl.a. underviste pigerne i forskellige kvindehåndværk.

I slutningen af 1730'erne havde missionens skolevirksomhed taget et omfang, der nødvendiggjorde, at der blev bygget et samlet kompleks i Tranquebar by. Fra 1738 og tre år opførte missionen i Admiralsgade et stort skolekompleks, der havde hentet inspiration i moderinstitutionen i Halle. Komplekset indeholdt både skolebygninger, kostskolefløje og tre missionærboliger. Sidstnævnte afspejlede den vægt, man i Halle lagde på, at lærere og elever skulle være tætte på hinanden også uden for skoletiden. Et princip, som modsvarede det traditionelle indiske Gurukula-system, hvor lærer og elever ligeledes skulle leve under samme tag.

Missionen ekspanderede snart ud over Tranquebarterritoriets grænser og oprettede skoler rundt omkring i Sydindien, bl.a. i Madras, som i det 19. århundrede skulle blive et center for udbredelsen af almen skolegang i Britisk Indien.

---

¹³ Malabarer. Europæisk betegnelse for den sydindiske befolkning i almindelighed. Egentlig navnet på indbyggerne på Malabarkysten – kystsletten langs med Sydindiens vestkyst.

¹⁴ Liebau 2006a, s. 1189.

¹⁵ Jf. Ziegenbalgs brev af 27. august 1709, gengivet i Hallesche Berichte I, s. 16.

¹⁶ Liebau 2006c.

Et antal af de skoler, som missionen grundlagde, var ikke traditionelt kristne skoler, men i stedet såkaldte "frie skoler" (Free Schools eller Charity Schools), som udelukkende henvendte sig til ikke-kristne børn, og hvor der ikke skulle finde en kristen forkyndelse sted. Håbet var, at hindu-børnene gennem skolegangen ville få et positivt indtryk af kristendommen, få en moralsk opdragelse og en sans for den kristne lære gennem læsning af Bibelen og anden kristen litteratur. Uddannelse var altså tiltænkt en rolle som kulturel bølgebryder, der på en mere indirekte måde skulle lede de kristne børn i retning af kristendommen. "Kultur møde før konvertering" kunne strategien sammenfattes, og som i virkeligheden peger frem mod senere tiders sekulære indiske skole. En strategi, der tog højde for en virkelighed, hvor missionen først og fremmest hvervede konvertitter blandt de fattigste og svageste grupper inden for det hinduistiske samfund – slaver og kasteløse, som blev lokket med materielle goder. Missionen kunne kun undtagelsesvis hverve konvertitter blandt de mere velstående dele af det hinduistiske samfund og blandt de højere kasters medlemmer. De sociale konsekvenser af en konvertering til kristendommen var alt for høje, og følgelig holdt de højere kaster deres børn væk fra missionskolerne. I de frie skoler var situationen en anden. Selvom eleverne lærte om kristendommen og læste i Bibelen, forventedes det ikke, at de konverterede til kristendommen. Skolerne havde et godt omdømme blandt hindu-befolkningen på grund af skolernes ganske høje undervisningsstandard og mere velstående hinduer, selv blandt Brahminerkasten, valgte at sætte deres børn i en fri skole.

Succesen med de frie skoler rummer nøglen til forståelsen af danske Halle-missions store gennemslagskraft i det sydindiske samfund. Ganske vist var missionens overordnede mål at omvende den tamilske befolkning til kristendommen, men missionærerne indså, at direkte missionsvirksomhed skabte flere konfrontationer end konvertitter. Flertallet af befolkningen skulle nås ad indirekte veje gennem missionens sociale programmer og ikke mindst gennem uddannelse. Ved at fokusere på uddannelse, og vel at mærke en uddannelse, som også inddrog lokale erfaringer, kunne man begynde en transformationsproces i dialog med de forskellige dele af det indiske samfund, der måske på sigt kunne føre til det ønskede resultat.

At missionærerne tillagde uddannelse så stor værdi og understregede betydningen af, at den almindelige befolkning – både drenge og piger – fik adgang til lærdom, afspejler en progressiv tankegang, som flertallet af europæerne, derhjemme og i kolonierne, endnu ikke var klare til at dele. Det kunne godt skabe hovedrysten blandt de europæiske indbyggere i Tranquebar, at missionærerne ønskede at lære små indiske drenge og piger at læse og skrive, samtidig med at en stor del af de udstationerede europæiske soldater og håndværkere knapt kunne skrive deres egne navne. Fremsynede embedsmænd i koloniadministrationen kunne dog godt se fordelene i, at de kunne få ansat indiske hjælpere med gode

skrive-, læse- og regnefærdigheder, og anbefalede ved flere lejligheder, at inderne sendte deres børn i de frie skoler.¹⁷

Dansk Halle-missions blomstringstid faldt i perioden cirka 1720-80, hvor den udviste store resultater på missions- og skoleområdet. Forudsætningen for denne fremgang lå i høj grad i, at forholdet mellem mission og kolonimyndighed forløb i det store hele gnidningsløst, selvom øvrigheden nok grundlæggende bevarede en skepsis over for nytten af missionens virksomhed. De to parter havde forskellige interesseområder og tydeligt definerede ledelses- og organisationsstrukturer: Missionen var kongeligt understøttet og refererede til Missionskollegiet i København, mens kolonistyret var indsat af handelskompagniet. I dagligdagen varetog de forskellige arbejdsopgaver, der ganske vist kunne krydse hinanden og skabe spændinger, når missionen f.eks. optrådte som de indfødtes talsmænd i slavehandelsspørgsmålet,¹⁸ men i det store hele passede de to parter hver sit og fik opbakning til deres respektive virksomhed fra hver deres organisation hjemme i Danmark.

Undervisningens form og indhold

Udgangspunktet for skoledriften i Tranquebar var europæisk, men da den skulle omsættes til indiske forhold, blev principper fra det eksisterende sydindiske skolesystem også inddraget. Resultatet blev en skole, som kom til at indeholde elementer fra begge verdener, såvel indholdsmæssigt som i de anvendte undervisningsmetoder. Skolegangen var lagt i fast rammer efter principperne fra den franckeske stiftelse. Den pietistiske opdragelse var hård og kontant, og undervisningen stillede store krav til eleverne. Skoledagene var meget lange og nøje skemalagte time for time fra tidlig morgen til sen aften.

Hovedfaget på skoleskemaet i missionskolerne var kristendom, som blev bi-bragt eleverne på en række måder. Katekisering var ligesom i de europæiske skoler grundelementet i den religiøse træning, suppleret med bønner, salmesang, bibellæsning, oplæsning m.m. Kristendommen satte rammen for skolens virke, og hverdagen for eleverne var fyldt med konstante repetitioner og udenadslære.¹⁹

Skrivning var et andet vigtigt fag i malabarskolen, og et godt eksempel på, hvordan missionærerne tog lokale indiske undervisningsmetoder i brug. Undervisningen i skrivning fulgte et nøje planlagt system, som i de lokale skoler havde vist sig meget effektivt til at understøtte børnenes evne til at huske, hvad de lærte. Børnene arbejdede sammen i grupper. Et barn skrev et bogstav eller tal i sandet, samtidig med at han sang det. De omkringsiddende børn skulle derefter tegne bogstavet og selv navngive det syngende. Dernæst gentog processen sig med

---

¹⁷ Liebau 2006a, s. 1186.

¹⁸ Nørgaard 1987, s. 159-61.

¹⁹ Liebau 2006a, s. 1191.

*Halle-missionens store skolekompleks, der blev opført i Tranquebar 1738-41
(Det Kongelige Bibliotek).*

et andet bogstav. Missionærerne var imponeret af den hurtighed, hvormed disse øvelser blev gennemført. De største elever lærte efter sydindisk tradition at indridse bogstaverne med en pen (stylus) på tørrede og specielt præparerede palmeblade. Også de indiske kateketer og hjælpere benyttede denne teknik og skrev deres arbejdsberetninger på palmeblade. De europæiske missionærer synes derimod at have foretrukket papir, blæk og fjer til skrivning. For de elever, som havde gjort tilfredsstillende fremskridt i skriveprocessen af de tamilske bogstaver, fik lov til herefter at skrive bogstaverne med pen og blæk på det dyre og knappe papir.²⁰

Undervisningen i matematik byggede ligeledes på lokale indiske principper. Den indiske skole havde traditionelt lagt stor vægt på matematiske færdigheder. Drengene lærte at anvende matematikken i praksis, så de kunne opstille regnskaber og benytte mål og vægtenheder. Den indiske måde at regne på adskilte sig væsentligt fra den europæiske metode og blev derfor af de pragmatisk tænkende missionærer foretrukket som grundlag for matematikundervisningen i missionskolerne.

Ifølge Franckes princip lagde missionskolerne vægt på at træne eleverne til et erhverv. De praktiske fag var således et fast element på missionskolernes skema. Inden for de praktiske fag rettedes undervisningen mod at opfylde lokale behov for erhvervs- og håndværksuddannede, der skulle muliggøre, at eleverne som voksne kunne ernære sig selv og deres familier via et erhverv. Ved inddelingen i håndværksfag tog missionærerne hensyn til dels de lokale behov, dels den traditionelle inddeling i erhverv blandt hinduerne efter kaste og slægt. Pigerne lærte traditionelle pigefag, husholdning, vævning, spinding, strikning og rebslagning, drengene lærte kurvefletning, farvning, mure- eller tømrefaget m.m. De mest talentfulde elever blev uddannet til erhverv, som kunne benyttes af missionen, f.eks. typografer (til bogtrykning), bogbindere eller til erhverv, som den danske koloniregering havde behov for, skrivere, regnskabsførere, politifolk eller naturligvis til lærere. Til at undervise i de forskellige håndværk benyttedes erfarne indiske lærere. F.eks. benyttede missionskolerne strømpestrikkere, spindere og måtteflettere til at undervise børnene i disse erhverv. Pigerne blev i skolen, til de blev gift, mens drengene forlod skolen, når de selv var i stand til at tjene til livets opretholdelse.

Christoph Samuel John – missionær og pædagogisk fornyer (1771–1813)

Fra 1771 og frem til sin død i 1813 var Christoph Samuel John den førende missionær i den danske Halle-mission, der især inden for undervisningsområdet var nyskabende.²¹ John var dybt optaget af pædagogiske spørgsmål såvel på det teo-

---

²⁰ Liebau 2006b, s. 151

²¹ Liebau 2006d.

retiske plan som i den praktiske udførelse. Ved slutningen af sin karriere samlede han en række af sine hovedsynspunkter på de indiske skoleforhold i essayet *On Indian Civilisation*, som peger frem mod skabelsen af et offentligt skolesystem i 19. århundredes Indien.²² John lagde i endnu højere grad end sine forgængere vægt på skolens rolle som mediator mellem forskellige kulturer og religioner og den sekulære værdi af uddannelse for udviklingen af det indiske samfund.

I midten af 1780'erne brød han med det hidtidige princip i missionskolerne om at holde europæiske og indiske elever adskilte, da han fik Missionskollegiets tilladelse til at oprette en såkaldt "Integration school", hvor indiske og europæiske børn skulle bo under sammen tag og undervises sammen. De indiske børn skulle gennem den daglige omgang med de europæiske børn i skole og fritid få et dybt kendskab til den europæiske levevis og dermed medvirke til "en borgerlig dannelse af inderen".²³ Der var altså her mere tale om et kulturelt missionsprojekt end et kristeligt. Skolen blev ingen succes og ophørte hurtigt. Mere succes fik John i begyndelsen af 1800-tallet, da han fik realiseret sin idé om at oprette en række "free schools" rundt om i Sydindien – 20 i alt. Udgangspunktet for disse skoler var, at de skulle henvende sig til alle strata i samfundet uanset religiøs tilknytning. I skolerne skulle eleverne undervises primært i læsning, skrivning og regning, og undervisningen skulle foregå både på tamilsk og engelsk som en anerkendelse af den voksende betydning af engelsk som det officielle kolonisprog i Indien. Undervisningen i skolerne baserede sig på tidens populære undervisningsmetode, den såkaldte Bell-Lancasterske metode, som oprindeligt var udviklet i Madras-området, men som nu gik sin sejrsgang hjemme i Europa.²⁴ Finansieringen af skolerne skete ikke alene ved hjælp af midler fra missionselskaber, det offentlige i form af East India Company påtog sig for første gang et økonomisk medansvar for fri offentlig uddannelse i Indien ved at understøtte skolerens drift.²⁵

Johns frie skoler peger frem mod det 19. århundredes samarbejde mellem de lutherske missioner og de offentlige kolonimyndigheder om at udvikle et offentligt skolesystem i det britiske Indien. Missions- og skolevirksomheden kunne ikke længere som i 1700-tallets Tranquebar foregå alene på initiativ af den lutherske mission med kolonimyndigheden som ligegyldig eller endog lettere fjendtlig tilskuer på sidelinjen.

---

²² John 1812.

²³ Liebau 2006b, s.142.

²⁴ Metoden vandt stor udbredelse i Danmark og benyttedes også i et vist omfang i dansk-vestindiske skoler, Eckhardt Larsen 2008.

²⁵ John 1812.

Stilstand og afvikling af Halle-missionens virksomhed i Tranquebar (1813–36)

I 1836 døde den sidste missionær August Friedrich Cämmerer i Tranquebar, ensom og afskåret fra Europa, som han udtrykte det to år før sin død: “Nu ser jeg mig helt alene, efterladt med en menighed på 1400 sjæle og omkring 300 skolebørn”.²⁶ Med ham forsvandt 230 års virksomhed fra den danske Halle-missions side i Indien. Årtierne inden havde dog varslet missionens ophør. Den danske kongemagts overtagelse af kolonistyret i 1777 havde ikke været til gunst for missionen, og årene 1808-15, hvor Tranquebar var besat af englænderne, havde tvunget missionen til at vende sig mod det britiske *Society for Promoting Christian Knowledge* (SPCK) for økonomisk hjælp og gradvist overdraget størstedelen af sine aktiviteter til det britiske *Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Parts* (SPG). Den danske Halle-mission kom således stærkt svækket og forgældet ud af Napoleonskrigen for at opdage, at deres hovedvelgører, Missionskollegiet i København, havde mistet sin kapital efter statsbankerotten 1813. Det var begyndelsen til enden for dansk Halle-missions virksomhed i Tranquebar, der officielt sluttede i 1825. Tiden var også ved at rinde ud for den danske koloniherrredømme i Sydindien, og i 1845 solgte den danske stat Tranquebar til British East India Company.

Mission og uddannelse som koloniseringsstrategi – et udblik fra Tranquebar

Den danske konges direkte interesse i og understøttelse af den danske Halle-missions missions- og skolevirksomhed er en afgørende forudsætning for missionens succes i Sydindien. Spørgsmålet er imidlertid, om denne symbiose mellem kongemagt og mission om at drive missions- og skolevirksomhed er unik for Tranquebarområdet eller om den kan findes i andre af de danske kolonier som elementer i et måske særligt dansk ekspansionskoncept?²⁷ De danske koloniers missions- og skolevirksomhed har endnu ikke været underkastet en samlet undersøgelse,²⁸ men det er alligevel på det nuværende grundlag muligt at se nogle fællestræk i den måde, koloniseringsinitiativerne foregår på, og den fremtrædende placering, som missions- og skolevirksomheden får i denne proces.

Den danske tilstedeværelse i Indien omfattede ikke blot kolonien i Tranquebar, men også en lille handelsstation nord for Calcutta ved navn Serampore eller Shirampur. Officielt kaldtes den danske koloni Frederiksnagore efter Frederik 5., der var konge, da området blev erhvervet af Asiatisk Kompagni i 1755. Handels-

---

²⁶ Nehring 2006, s. 196.

²⁷ Feldbæk 2008.

²⁸ Skoleforholdene i Dansk Vestindien er netop blevet belyst i antologien *Skoler i palmernes skygge* fra 2008.

mæssigt blev det et vigtigt sted for Danmark i slutningen af det 18. århundrede, hvor det i perioder havde en af de største omsætninger af varer i hele det multinationale dansk-norsk-slesvigsk-holstenske rige. Det var imidlertid på det uddannelsesmæssige område, at Serampore fik en betydning, som har sikret stedet en plads i den indiske historie. Her blev det første asiatiske universitet grundlagt i 1818²⁹ som Det Seramporske Collegium, ophøjet til egentlig universitet ved et diplom udstedt af Frederik 6. i København 23. februar 1827.³⁰

Det var engelske baptister under ledelse af folk som William Carey, William Ward og Joshua Marshman, der gjorde Serampore College til et centrum for missionsvirksomhed og undervisning i Indien,³¹ men det var den danske kong Frederik 6., der tilvejebragte rammerne for denne udvikling. Da baptisterne af British East India Company i 1800 fik forbud mod at missionere på deres område, fik de af den danske konge lov til at slå sig ned i det danske Serampore og her begynde en missions- og skolevirksomhed, og kongens ophøjelse af Serampore College til et universitet var et yderligere udtryk for kongens interesse i baptisternes arbejde. Serampore-missionen satsede ikke alene på den højere uddannelse på Serampore College, men var som dansk Halle-mission optaget af at etablere skoler for den almindelige befolkning i og omkring Serampore. Allerede i maj 1800 åbnede Serampore-missionen sine første skoler i byen. Det var en kostskole for europæiske og anglo-indiske drenge og en for piger, hvis forældre i begge tilfælde skulle betale for ophold og undervisning.

Undervisningsfagene var engelsk, skrivning og læsning, foruden regning, bogholderi og geografi (som kostede 30 rupi om måneden) samt eventuelt latin, græsk, hebraisk, persisk eller sanskrit (som kostede 35 rupi). Undervisningen foregik på de lokale indiske sprog, men med vægtning af, at eleverne skulle lære engelsk. Snart oprettede Serampore-missionen en række drenge- og pigeskoler for den indiske befolkning, hvor undervisningssproget var bengali. Det var skoler beregnet på ikke-kristne, og såvel hinduer som muslimer (i modsætning til i Tranquebar) sendte deres børn i disse skoler. Da det britiske baptistselskab overtog Serampore-missionen i 1837, blev det oplyst, at missionen drev 30 indiske drenge- og 12 pigeskoler, som tilsammen havde mere end 2.000 elever.³² Serampore-missionen ydede en bemærkelsesværdig indsats på uddannelsesområdet fra grundskoleniveau til College, og i den proces spillede den danske konge en lille, men ikke uvæsentlig rolle som fødselshjælper.

---

²⁹ Som det fjerde i den dansk-norske helstat efter København 1479, Kiel 1665, Christiania/Oslo 1811.

³⁰ Gøbel 2004; Østergaard 2005.

³¹ Potts 1967.

³² Potts 1967 .

Idealiseret fremstilling af den indiske missionsmark med portræt af missionærerne Ziegenbalg og Gründler i ovalerne (Det Kongelige Bibliotek).

I Dansk Vestindien blev der ligeledes iværksat en kongeligt understøttet missions- og skolevirksomhed.³³ Den pietistiske Christian 6. indgik en aftale med grev Nicholas Ludwig von Zinzendorf und Pottendorf om, at Brødremenigheden kunne begynde en missionsvirksomhed blandt slaverne på Sankt Thomas i 1732. Herfra spredte missionsvirksomheden sig til Sankt Croix og Sankt Jan. Missionsarbejdet foregik ved, at der hver aften holdtes møder for slaverne; først med læseundervisning, dernæst fællessang, prædiken og til sidst personlige samtaler. Samtalen var på mange måder det vigtigste element i missionen, idet det var her, at missionærerne fulgte den enkeltes omvendelsesproces og derved kunne opdage, hvornår vedkommende besad troen fuldt ud og var klar til dåb. Missionsmenigheden havde betydelig succes i Dansk Vestindien. Derimod satsede Brødremenigheden ikke i samme omfang som den danske Halle-mission på at give den indfødte befolkning en almen skoleuddannelse, da de mente, at for meget boglig viden og lærdom kunne være skadeligt for de indfødtes evne til den spontane tilegnelse af den kristne tro. Brødremenigheden fik dog oversat Bibelen, Luthers katekismus, salmebøger og andre religiøse lærebøger til det lokale sprog kreolsk, da missionen tog fart i Dansk Vestindien.³⁴

Fra den danske kongemagts side syntes der at have eksisteret et ønske om at styrke den almene undervisning blandt den indfødte befolkning. I 1780'erne forsøgte den lokale vestindiske regering således med generalguvernøren i spidsen at få etableret et slaveskolesystem med Brødremenighedens missionærer som undervisere. Projektet blev imidlertid ikke realiseret, bl.a. fordi Brødremenigheden ikke ønskede at engagere sig i en så verdslig uddannelse. De ville kun gå med til at lære særligt begavede børn at læse. Ellers ville de koncentrere sig om den rent religiøse uddannelse. Projektet blev dog virkeliggjort senere i form af de slaveskoler, som blev oprettet under generalguvernør Peter von Scholten i 1830'ernes slutning, hvor herrnhuter-lærere underviste slavernes børn på engelsk.³⁵

Brødremenigheden spillede også en væsentlig missionerende rolle på Grønland. Mønsteret var det samme som i Dansk Vestindien. Missionens stifter N.C. von Zinzendorf fik i 1733 kongelig tilladelse til at påbegynde en missionsvirksomhed blandt Grønlands eskimoer, hvor de grundlagde deres egen missionsstation "Neu Herrnhut" lidt uden for den danske koloni Godthåb (nuværende Nuuk). Da Brødremenigheden ankom, var der imidlertid allerede en missionsvirksomhed i gang. Den danske kirke havde i 1721 udsendt den norske præst Hans Egede til Grønland. Denne dobbelte missionsvirksomhed gav anledning til spændinger, men på trods af "konkurrenceforholdet" fortsatte begge missioner

---

³³ Vestindisk-Guineisk Kompagnis erhvervede Skt. Thomas i 1672, Sankt Jan i 1718 og Sankt Croix i 1733, Frederik 5. overtog øernes administration i 1755.

³⁴ Sebro 2008.

³⁵ Fryd Johansen 2008.

sideløbende med omvendelse og undervisning af eskimobefolkningen frem til 1900, hvor herrnhuterne ophørte med deres virksomhed.³⁶

Missionsvirksomheden stod også på Grønland – som i de øvrige kolonier – i et stadigt spændingsforhold til de handelsmæssige interesser. Straks fra begyndelsen var spændingsforholdet økonomi og mission slået an, og gradvist trængtes missionsinteressen fra midten af 1700-tallet i baggrund til fordel for hvalfangst, spækopkøb og grundlæggelsen af handelskolonier fra Upernavik til Kap Farvel.

Missions- og skolevirksomheden i den danske koloni på Guldkysten havde en noget mere begrænset karakter. Her blev der ikke tale om en kongelig understøttet udsendelse af missionærer. Dette kan skyldes det ugunstige klima, hvor europæerne døde som fluer, men nok også det forhold, at det danske territorium på Guldkysten havde et begrænset omfang. Hvad der foregik af missions- og skolevirksomhed her, stod guvernøren og præsten for. Dette arbejde koncentrerede sig om den gruppe af mulatdrengene, der voksede op blandt danskerne, og som i stigende grad blev rekrutteringsgrundlaget for garnisonerne ved forterne. I 1722 oprettedes den første mulatskole på Fort Christiansborg, og efter oprettelsen af Fort Fredensborg etableredes også en mulatskole dér. Undervisningen havde et kristent udgangspunkt, foregik på dansk og var baseret på danske lærebøger som på Pontoppidans Forklaring, ABC'er, salmebøger og Det Nye Testamente.³⁷

Med Guldkysten som undtagelsen synes der altså at kunne tegnes et mønster af en dansk ekspansionspolitik, hvor erhvervelsen af en ny koloni naturligt blev efterfulgt af en kongeligt understøttet missions- og uddannelsesvirksomhed. Nok var hoveddrivkraften bag den danske kolonipolitik økonomisk, men de pietistiske konger Frederik 4. og Christian 6. fandt det også væsentligt at omvende og uddanne den indfødte befolkning, hvor danskerne oprettede kolonier.

Udviklingen i Tranquebar var således i et dansk koloniperspektiv ikke enestående, om end den danske Halle-missions indsats på missions- og skoleområdet fik vidtrækkende betydning for udviklingen af det moderne Indien.

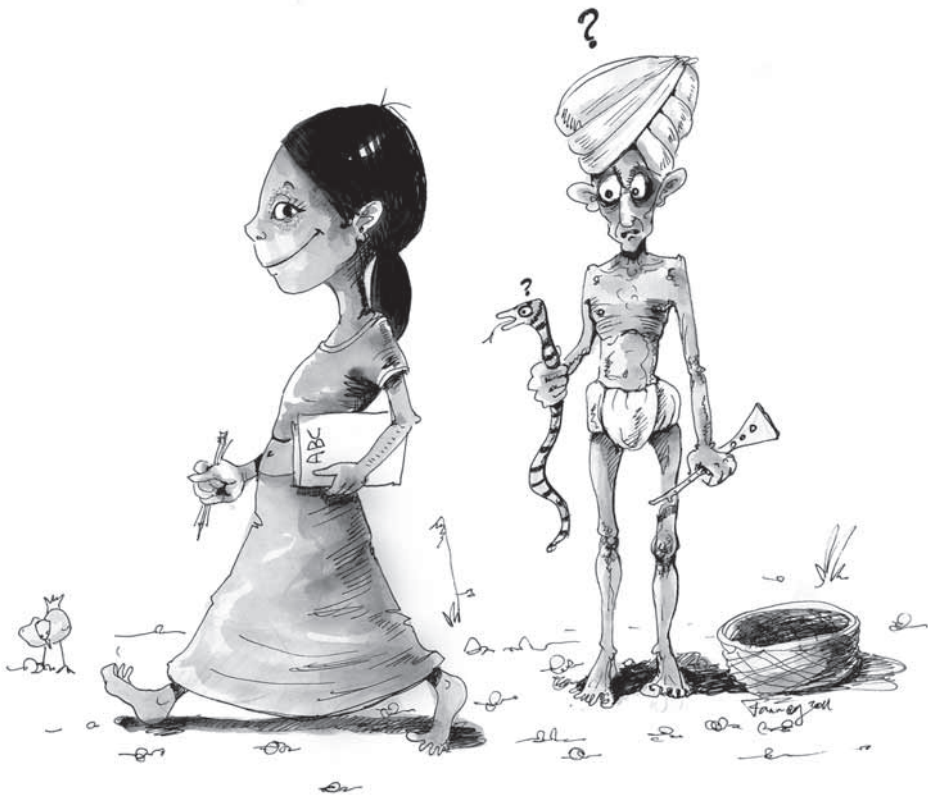
Konklusion

Da den pietistiske kong Frederik 4. i 1705 udsendte de to tyske missionærer Bartholomæus Ziegenbalg og Heinrich Plütschau til Tranquebar, afspejler det en ekspansionsstrategi, som kan genfindes i forbindelse med andre danske kolonifremstød i f.eks. Grønland eller Vestindien. Hovedformålet med ekspansionen var handelsmæssigt og økonomisk, men sideløbende hermed ønskede kongemagten at ændre det samfund, danskerne kom ud i, gennem omvendelse og uddannel-

---

³⁶ Hernhuterne udøvede en ikke ubetydelig indflydelse på den grønlandske befolkning og kultur, f.eks. stammer de fleste salmer i den grønlandske salmebog fra herrnhuterne, jf. Hans Egede 1986, Einführung, s. 6ff.

³⁷ Feldbæk 2008, note 46, s. 15.

se af lokalbefolkningen. Derfor understøttede kongemagten, at Halle-missionen bedrev systematisk missions- og skolevirksomhed i de danske kolonier. Måske kan det opfattes som et særligt dansk træk ved måden at føre kolonipolitik på?

Missionærerne drog til Tranquebar med den klare hensigt at omvende så mange som muligt blandt den lokale befolkning til kristendom. Mødet med lokalbefolkningen, der domineredes af hinduer, iblandet et markant muslimsk mindretal og de såkaldte portugisere, viste sig ikke uproblematisk. Det lykkedes hurtigt missionærerne at skabe sig en kristen menighed blandt den portugisiske befolkning, europæernes slaver, lavkaster og kasteløse, men det viste sig næsten umuligt at finde konvertitter blandt de højere Hindu-kaster og muslimer, da en konvertering til kristendom her medførte social udelukkelse. Missionæernes undervisningstilbud blev nøglen til en dialog med hindusamfundet og i mere begrænset omfang muslimerne. Missionærerne ankom til Tranquebar med planer om at oprette skoler for såvel den europæiske befolkning som den indiske. De blev imidlertid mødt med et indisk samfund, hvor der allerede eksisterede et udbygget om end socialt klassificeret skolesystem. Missionærerne inddrog elementer fra disse skoler, da de oprettede deres egne skoler, men brød samtidig eksisterende normer i det indiske samfund, da de oprettede skoler for alle børn uanset kastebaggrund og køn. De egentlige kristne missionsskoler appellerede naturligvis først og frem-

mest til den kristne menigheds børn, men kunne dog "lokke" yderligere fattige elever til sig gennem løfter om kost og logi hos missionen. Allerede tidligt eksperimenterede missionærerne med at oprette såkaldte "frie skoler" for ikke-kristne elever, som blev vel modtaget blandt brede grupper af hindusamfundet.

Undervisningen i skolerne lagde vægt på læring af kristendom gennem katekisering, recitation og læsning i Bibelen, men herudover lærte eleverne at skrive og regne (begge efter tamilsk metode) og blev også præsenteret for hindu-bøger, som ellers normalt var forbeholdte børn fra højkasterne. Endelig fik såvel piger som drenge erhvervstræning, hvor de lærte et erhverv, der efter deres kastebaggrund kunne sikre dem et job som voksen.

Missionsskolerne kom således til at fremstå som en særegen blanding af europæisk og indisk skoletradition. Missionærerne succes med undervisningen bredte sig snart fra Tranquebar-området og ud i Sydindien, hvor missionærer fra dansk Halle-mission bl.a. oprettede skoler inden for the East India Companys område, f.eks. i Madras. Missionærernes skolearbejde blandt den almindelige indiske befolkning var de første spæde skrift i retning af at etablere et alment skolesystem i Indien Det var i dette "mini-samfund", at missionærerne begyndte den lutherske verdensmission og lagde kimen til udviklingen af et alment skolesystem i Indien³⁸ og en forudsætning for den udvikling i det 19. århundrede, der førte til, at den britiske kolonimyndighed tog et medansvar for undervisningen af indiske børn.

Missionens ankomst igangsatte en transformationsproces, der på afgørende punkter ændrede på de religiøse, sociale og kulturelle mønstre, og som udstak nogle hovedspor, der kan følges ubrudt over de efterfølgende 300 år og udgør en nøgle til forståelsen af nutidens Tranquebar.

Denne transformationsproces blev ikke alene iværksat gennem kulturmødet mellem europæere og ikke-europæere eller mellem de kristne missionærer og den lokale hedenske befolkning. En skildring af udviklingsforløbet alene på grundlag af så forenkede dikotomier yder ikke kompleksiteten i virkelighedens Tranquebar retfærdighed.³⁹ De kristne missionærer agerede ikke i forhold til en homogen befolkning, men stod over for et mangefacetteret samfund med skarpt adskilte sociale grupperinger (kastesystemet), forskellige religiøse samfund (hinduer, muslimer, katolikker) og politiske og økonomiske interessegrupper, der indgik i et komplekst mønster af tværkulturel kommunikation og interaktion, som formede den særlige udvikling i Tranquebar. Missionærernes nøgle til succes var, at de anerkendte diversiteten i samfundet og fandt en gylden middelvej mellem at forsøge at påvirke med det kristne europæiske værdisæt og at afholde sig fra at blande sig i eksisterende kulturelle mønstre i det indiske samfund.

---

³⁸ Rawat 1981.

³⁹ Juneja 2006.

Efterskrift: Arven efter den danske Halle-mission

Da den danske Halle-mission i begyndelsen af det 18. århundrede havde udspillet sin rolle i Indien, overtog Leipzig-missionen i 1847 Halle-missionens bygninger og aktiviteter i Tranquebar og videreførte missions- og skolearbejdet gennem de næste godt 70 år, indtil The Tamil Evangelical Lutheran Church (TELC) oprettedes med Tranquebar som det naturlige centrum. Arven efter the den danske Halle-mission er stadig tydelig i Tranquebar, ikke mindst på det uddannelsesmæssige område, hvor byen rummer et udsædvanligt stort antal skoler, herunder to seminarier, der bortset fra en lille muslimsk skole alle er drevet af kristne organisationer. I tråd med de principper, som allerede blev knæsat i Halle-missionens frie skoler, foregår der principielt intet aktivt forsøg på at gøre eleverne kristne, men kun en indirekte påvirkning gennem kristendommens tilstedeværelse i skolernes hverdag.

Keld Grinder-Hansen (f. 1959), ph.d. Afdelingschef for kultur-, fritids- og skoleområdet i Dragør Kommune. Tidligere chef for Dansk Skolemuseum 1997-2008. Forsker bl.a. i skole- og uddannelseshistorie. I 2012 udkommer en monografi om den danske lærerstands historie: En lærer for livet – Lærerroller gennem 1000 år. Har herudover skrevet en lang række artikler inden for skole- og uddannelseshistorie. Han bidrog bl.a. med flere artikler i værket Realskole gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse (2010).

Kilder og litteratur

Rigsarkivet (RA)

Ostindisk Kompagni, Afdelingen i Trankebar. Tranquebarske dokumenter 1671-1750.

Bøger og artikler

- Bugge, K.E. m.fl. (2005): *Det begyndte i København.. Knudepunkter i 300 års indisk-danske relationer i mission*, Odense.
- Christoph, Samuel, John (1812): On Indian Civilization, gengivet in *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India*, vol. III, Halle, s. 1467-94.
- Eckhardt Larsen, Jesper (2008): Lancasterskolerne i Dansk Vestindien. In *Skoler i palmernes skygge*, s. 83-102.
- Egede, Hans (1986): *Die Heiden im Eis. Als Forscher und Missionar in Grönland 1721-1736*, Stuttgart.
- Feldbæk, Ole (1980): *Kolonierne i Asien*, København 1980.
- Feldbæk, Ole (2008): Indledning: Kolonimission og Koloniskoler. In *Skoler i palmernes skygge*. Odense, s. 13-17.

Ny Jerusalem Kirke i Tranquebar, Halle-missionens monumentale kirke, der blev indviet i 1718. I dag fungerer kirken som domkirke for den lutheranske menighed i Sydindien (Dansk Skolemuseum).

- Fihl, Esther (2004): Some Theoretical and Methodological Considerations on the Danish Colonialism in Southeast India. In *Folk* vol. 26, s. 51-66.
- Fihl, Esther & A.R. Venkatachalapathy (2009): Cultural Encounters in Tranquebar – Past and Present. In *Review of Development and Change* vol. XIV.
- Fryd Johansen, Julie (2008): Landskolerne – Skoler for slavebørn på landet. In *Skoler i palmernes skygge*, s. 103-22.
- Frykenberg, Robert E. (2003): *Christians and Missionaries in India. Cross-Cultural Communication since 1500*, London.
- Gøbel, Erik (2004): Det Seramporske Collegium. Skoler og College i Serampore 1800-1845. In *Skole-Kirke-Arkiv. Tilegnet Erik Nørr på 60-års dagen den 11. november 2004*, København, s. 27-39.
- Gröschl, Jürgen (2006): Missionaries of the Danish-Halle and English-Halle Mission in India, 1706-1844. In *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India, Halle*, vol. III, s. 1497-1527.
- *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India*. Vol. I-III (2006), vol I: *Halle and the Beginning of Protestant Christianity on India*; vol. II: *Christian Mission in the Indian Context*; vol. III: *Communication between India and Europe*, Halle: Franckesche Stiftungen.
- Hallesche Berichte. I-VII (1710-60): *Der Königlich-Dänischen Missionarien aus Ost-Indien eingesandter ausführlichen Berichten*, Halle.
- Jeyaraj, Daniel (1996): *Inkulturation in Tranquebar. Der Beitrag der fruhen dänischhalleschen Mission zum Werden einer indisch-einheimischen Kirche (1706-1730)*, Erlangen.
- Juneja, Monica (2006): Encounters and Transnational History – Reflections on the Use of Concepts across Cultures. In *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India*, vol. III, s. 1025-46.
- *Kurtze historische Nachricht aus den Berichten der Königl. Dänischen Missionarien in Ost-Indien zu Tranquebar..von dem Bekehrungswerck der Ost-Indischen Heyden*. 1730.
- Liebau, Heike (2006a): Faith and Knowledge: The Educational System of the Danish-Halle and English-Halle Mission. In *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India*, vol. III, s. 1181-1216.
- Liebau, Heike (2006b): Das Schulwesen, Pädagogen und Schüler, Indo-Europäische Synthesen. In *Geliebtes Europa/Ostindische Welt. 300 Jahre interkultureller Dialog im Spiegel der Dänisch-Halleschen Mission*. Jahresausstellung der Franckeschen Stiftungen zu Halle, s. 136-56.
- Liebau, Heike (2006c): The Indian Pastors the Danish-Halle and the English-Halle Mission. In *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India*. Vol II. Halle, s. 719-34.
- Liebau, Heike (2006d): Christoph Samuel John's Essay on Education Policy. In *Halle and the Beginning of Protestant Christianity in India*, vol. III. s. 1323-34.
- Nehring, Andres (2006): Das Erbe der Mission. In *Geliebtes Europa/Ostindische Welt*. Jahresausstellung der Franckeschen Stiftungen zu Halle 2006, s. 196-206.
- Nørgaard, Anders (1987): *Mission und Obrigkeit. Die Dänisch-hallesche Mission in Tranquebar 1706-1845*, Missionswissenschaftliche Forschungen, bd. 22, Aarhus.
- Obst, Helmuth (2002): *August Hermann Francke und die Franckeschen Stiftungen in Halle*, Göttingen.
- Oomen, George & Hans Raun Iversen (red.) (2005): *It began in Copenhagen. Junctions in 300 years Indian-Danish Relations in Christian Mission*, New Delhi.
- Potts, E. Daniel (1967): British Baptist Missionaries in India, 1793-1837. In *The History of Serampore and its Missions*, Cambridge, s. 114-129.
- Rawat, P. (1981): *History of Indian Education*, Agra 1981.
- Sebro, Louise (2008): Brødremenigheden i Dansk Vestindien – mission som formidler af europæisk kultur. In *Skoler i palmernes skygge*, s. 19-35.
- *Skoler i palmernes skygge*, (ed). Julie Fryd Johansen, Jesper Eckhardt Larsen og Vagn Skovgaard-Petersen (2008), Odense.
- Østergaard, Uffe (2005): Universitetet i Serampore. In *Det begyndte i København*, s. 165-75.